

cd.

Posiedzenie Konwersatorium Naukoznawczego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/1, 191-194

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wickiego. Działalności tego ostatniego poświęciła swój referat mgr Henryka Hołda-Rózewicz. Referat stanowił przyczynek do biografii wielkiego płocczanina. Została w nim przedstawiona działalność Krzywickiego w Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwie Naukowym Warszawskim oraz naukowych towarzystwach specjalistycznych, jak np. Towarzystwie Miłośników Historii w Warszawie, Towarzystwie Ekonomistów i Statystyków Polskich, Polskim Towarzystwie Geograficznym, Polskim Towarzystwie Etnologicznym, Polskim Towarzystwie Socjologicznym.

Ostatni referat podjął, poruszane już dwukrotnie na Sesji zagadnienia związane z książką. Tym razem dyrektor Biblioteki im. Zielińskich, mgr Stanisław Kostanecki, mówił o historii i zbiorach tej Biblioteki od chwili jej powstania (1820) aż do naszych czasów. Mgr Kostanecki przedstawił burzliwe losy Biblioteki, sylwetki ludzi dla niej zasłużonych, takich jak Kajetan Morykoni, Gustaw Zieliński małżeństwo Rutskich, oraz scharakteryzował cenny księgozbiór, podkreślając jego rolę w szerzeniu kultury czytelniczej na terenie miasta i powiatu.

W dyskusji, jaka wywiązała się po referatach, udział wzięli: mgr B. Nowicka, sekretarz Towarzystwa mgr F. Dorobek, dr J. Rózewicz, dyrektor S. Kostanecki, prezes K. Askanas i dr W. Rolbiecki. Dyskusja przyniosła nowe informacje i zbiory Biblioteki im. Zielińskich oraz o księgozbiórze Ludwika Krzywickiego, który częściowo trafił do tej Biblioteki. Kontrowersyjnie wypowiediano się w związku z przedstawioną przez dra Rolbieckiego charakterystyką Prażmowskiego i Morykoniego. Dr Rolbiecki wyjaśnił, że jego referat miał na celu jedynie przedstawienie obu postaci z punktu widzenia postaw ideowych i proporcji zasług dla Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Zamykając dyskusję prezes Kazimierz Askanas dokonał krótkiego podsumowania oraz podziękował referentom i zebrany za udział w Sesji.

Małgorzata Trzecińska

POSIEDZENIE KONWERSATORIUM NAUKOZNAWCZEGO

W dniu 18 października 1972 r. odbyło się pierwsze, po wakacyjnej przerwie, Konwersatorium Naukoznawcze z referatem doc. Zdzisława Kowalewskiego *Teoria polityki naukowej jako wyodrębniona domena badań*. W zastępstwie nieobecnego prof. T. Kotarbińskiego zebranie prowadził prof. E. Geblewicz.

Na wstępie, nawiązując do posiedzeń Konwersatorium z ubiegłego roku, na temat powstawania nowych dyscyplin naukowych, referent wyraził wątpliwość czy teoria polityki naukowej jest nową dziedziną badań, czy tylko nową nazwą określającą lub utożsamiającą się z zakresem treści „naukoznawstwo”, „epistemologia pragmatyczna”. Wydaje się, że mimo szybkiego rozwoju prac nad teorią polityki naukowej, jaki obecnie obserwujemy w skali światowej, przedwczesne byłoby wyodrębnianie jej jako samodzielnej dyscypliny badawczej.

Zastanawiając się nad definicją „teorii polityki naukowej” i „polityki naukowej” oraz nad zakresem tych nazw, referent zwrócił uwagę, że źródłem kontrowersyjnych poglądów jest ich wieloznaczność. Przyjęto więc dwie interpretacje polityki naukowej, a mianowicie: jako *science policy making*, a więc zainteresowania działalnością praktyczną oraz teoretyczną jako refleksja teoretyczna nad stosunkami i współzależnościami między nauką, techniką, działalnością polityczną, militarną, oświatową.

W nauce współczesnej mają swój konkretny zakres, cel i funkcję pojęcia: polityka ekonomiczna, społeczna, kulturalna, oświatowa; oznaczają one odpowiednie

dziedziny zainteresowań teoretycznych, „świadomą działalność państwa i grup społecznych, a dotyczącą celów i środków: gospodarczych, zabezpieczenia potrzeb socjalnych społeczeństwa, twórczości artystycznej, oświaty i wychowania”. Ale pojęcie polityki naukowej nie jest równoznaczne z pojęciem polityki społecznej, gospodarczej, oświatowej; nauka bowiem jest także metodą postępowania. Zdaniem prelegenta polityka naukowa obejmuje problematykę stosunków między nauką a instytucjami ściśle politycznymi, gospodarczymi, socjalno-usługowymi, oświatowo-wychowawczymi, administracyjnymi. To określenie należałoby uzupełnić, że ważne jest, aby przez celowe kształtowanie lub utrwalanie tych stosunków dorobek naukowy był asymilowany przez instytucje „poznaucowe” i aby chęć zaspokojenia potrzeb stanowiła bodziec do wytyczania kierunków rozwojowych badań naukowych. Pojęcie polityki naukowej rozpatrywane ze współczesnego punktu widzenia nosi swoisty charakter, gdyż dotyczy zarówno doboru celów, metod, środków zmierzających do sterowania działalnością naukową, jak i oddziaływania na życie społeczne poprzez naukę. Może najbardziej adekwatnie określił politykę naukową uczony francuski J. Salomon: *...c'est la politique pour la science et par la science*, służy ona rozwojowi nauki i oddziałuje na społeczeństwo.

Teoria polityki naukowej stanowi system twierdzeń dotyczących możliwości podejmowania decyzji i kształtowania pewnego porządku w działalności naukowej i w stosunkach między nauką a innymi dziedzinami życia, który służy rozwojowi nauki i rozwojowi społeczeństwa. Teorię polityki naukowej zalicza prelegent do nauk praktycznych, teleologicznych. Jej zakres zainteresowań poznawczych określony jest zadaniami praktycznymi jakie ma do spełnienia polityka naukowa i zadaniami ściśle poznawczymi jakie są domeną badacza. Natomiast polityka naukowa oznacza kierowanie szeroko rozumianą działalnością naukową. Badając funkcjonowanie nauki w ramach określonej rzeczywistości politycznej i społecznej należy wyodrębnić: 1) potencjał naukowy, 2) alternatywne cele i kierunki sterowania działalnością naukową, 3) dostępne współcześnie środki świadome oddziaływania na działalność zinstytucjonalizowaną, 4) społeczne, polityczne i gospodarcze uwarunkowania działalności naukowej, 5) model funkcjonowania nauki i społeczeństwa pozwalający rozpoznać współzależności między świadomym sterowaniem działalnością naukową a niekontrolowanymi procesami rozwoju nauki i społeczeństwa.

Ogólne zainteresowanie wzbudziła analizowana przez prelegenta publikacja UNESCO na temat polityki naukowej, z której cytowane były liczne fragmenty¹. M.in. jako ciekawostkę przytoczono różne sformułowania celów polityki naukowej. Przykładowo: W Polsce „termin polityka naukowa rozumiany jest jako proces, dzięki któremu najwyższe władze kierują wzrostem potencjału naukowego i technicznego oraz troszczą się o jak najlepsze wykorzystanie go dla rozwoju ekonomicznego i kulturalnego społeczeństwa”. Celem polityki naukowej w Belgii jest „rozwój narodu poprzez naukę oraz dokonanie przemian naukowych w gospodarce narodowej, w zakresie działalności socjalnej, medycznej, pedagogicznej”. W Czechosłowacji polityka naukowa opiera się na stwierdzeniu, że nauka musi być uprawiana zgodnie z ogólnym planem uwzględniającym dwa postulaty: a) postęp nauki powinien być zintegrowany z postępowaniem społeczeństwa jako całości, b) nauka musi być kierowana przez samych uczonych. Jednym z ciekawszych ośrodków, gdzie studia nad polityką naukową są systematycznie prowadzone od 1966 r. jest Uniwersytet w Sussex; badania kompleksowe są tu ściśle powiązane z historią, socjologią, ekonomią, techniką. W ostatnich latach preferuje się głównie tematy związane z różnymi międzynarodowymi aspektami polityki naukowej, badania i inno-

¹ „Politiques scientifiques nationales en Europe”, nr 17, ser. *Études et documents de politique scientifique*, Paris 1970.

wacje w przemyśle, zagadnienia polityki naukowej w krajach rozwijających się, studia historyczne nad nauką i polityką naukową.

Kończąc swój referat prelegent omówił stan badań i przyczyny rozwoju polityki naukowej w Polsce w okresie ostatniego dziesięciolecia. Zdaniem doc. Kowalewskiego odegrały tu rolę stymulującą takie czynniki jak: 1) więź i stosunki między badaniami naukowymi i technicznymi, a rozwojem ekonomicznym i społecznym, 2) problemy związane z gwałtownym rozwojem nauki i charakterem kompleksowym współczesnych badań, 3) wielkość zasobów ludzkich i finansowych przeznaczonych na badania i eksperymenty rozwojowe, które wymagają uczestnictwa czynników rządowych i ich pomocy, 4) ograniczoność zasobów ludzkich i finansowych, co w praktyce zmusza każdy kraj do określenia swych możliwości i ustalenia priorytetów w tej dziedzinie, 5) stały wzrost roli i zakresu międzynarodowej współpracy w dziedzinie nauki i techniki.

Niemal we wszystkich cywilizowanych krajach świata istnieją ośrodki zajmujące się badaniami nad polityką naukową; obecnie dąży się do zacieśnienia współpracy międzynarodowej w tym zakresie. Podczas obrad XIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki (Moskwa-Leningrad 1971), powołano w ramach istniejącej Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki (UIHPS) Komisję Teorii Polityki Naukowej. Na pierwszym roboczym posiedzeniu tej Komisji, które odbyło się w Reinsnesburgu (w lipcu 1972), podjęto próbę wytyczenia zakresu badań: „studia nad polityką naukową stawiają sobie jako główny cel prowadzenie badań nad działalnością naukową i techniczną oraz nad ich funkcją w społeczeństwie. W szczególności zwraca się uwagę na praktyczną politykę naukową oraz na współzależności powstałe między nią a wartościami kulturowymi i celami społecznymi”. Ważnym zagadnieniem są „porównawcze studia nad polityką naukową zwłaszcza w krajach rozwijających się, porównawcze studia historyczne i współczesne obejmują rozwój instytucjonalny i poznawczy nauki”. Do tego dopomogą w dużym stopniu wspólne zjazdy i kongresy, czasopisma międzynarodowe oraz sprawna informacja i wymiana wydawnictw.

Po referacie zabrał głos prof. E. Geblewicz proponując, aby dyskusję skoncentrować wokół kilku problemów: gdzie tkwią początki zainteresowań polityką naukową, kiedy zaczęły one występować, jakie są cele i założenia polityki naukowej, rola i wpływ instytucji nią kierujących, a wreszcie jaki jest stosunek teorii polityki naukowej do naukoznawstwa. Początków polityki naukowej można dopatrywać się w rozważaniach samych uczonych lub władz państwowych na temat potrzeb wydatkowania funduszy na zamierzone czy realizowane prace. Oczywiście kierowano się głównie racjami gospodarczymi, ale inne czynniki również były uwzględniane. Nie można tego jednak ujednoclić, ponieważ w różnych epokach historycznych preferowano różne cele i argumentacje. Dla referowanej problematyki interesujące byłoby przebadanie — w retropektywie historycznej oraz za pomocą aktualnych zestawień porównawczych — jak wpływają różne instytucje kierujące polityką naukową na poziom i rozwój prac badawczych. Z licznych wypowiedzi wynika, że niemały kłopot stanowi zagadnienie stosunku teorii polityki naukowej do naukoznawstwa. Niektórzy bowiem chcą te dwa pojęcia utożsamiać, chociaż zdaniem większości zakres naukoznawstwa jest znacznie szerszy i nadrzędny w stosunku do teorii polityki naukowej. Polityka naukowa jest częścią naukoznawstwa stosowanego (prof. E. Geblewicz). Dyskutanci domagali się uściślenia definicji „polityka naukowa” w polskim nazewnictwie oraz podjęcia analogicznych prób w skali międzynarodowej, gdyż i tu występują duże rozbieżności w interpretacji zakresu nazwy. Polemizowano, że w języku polskim jest zasadnicza różnica między sformułowaniem „polityka naukowa” a „naukowa polityka” (prof. E. Olszewski, dr W. Kozłowski), zachęcając jednocześnie do posługiwania się terminem „polityka

nauki". Były też propozycje aby określenie „polityka naukowa” zastąpić nazwą bardziej jednoznaczną „kierowanie nauką” lub „sterowanie nauką” (mgr T. Zarzębski). Dawano liczne przykłady świadczące o bezsilności nauki w oddziaływaniu na życie. Człowiek jako podmiot działania nie ma wpływu na politykę naukową (mgr M. Budzanowska, mgr T. Zarzębski).

Z niemalą wdzięcznością przyjęli uczestnicy Konwersatorium inicjatywę prelegenta, który przyniósł na posiedzenie wiele bieżących materiałów informacyjnych z tegorocznych kongresów i spotkań zagranicznych (na temat polityki naukowej), umożliwiając w ten sposób zapoznanie się z publikacjami, które długo jeszcze będą nieosiągalne w naszych bibliotekach.

cd.

ZEBRANIE PRACOWNI HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH

W dniu 13 października 1972 r. odbyło się pod przewodnictwem doc. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej zebranie Pracowni Historii Nauk Społecznych. Omówiono na nim prace zespołowe i indywidualne, prowadzone przez członków Pracowni, ich działalność w zakresie dydaktyki i popularyzacji historii nauki oraz ustalono dalszy program pracy.

W ramach prac zespołowych przygotowuje się cztery syntezy: *Historię etnografii polskiej* (praca ta znajduje się już w druku), *Historię językoznawstwa*, *Historię historii literatury polskiej* oraz *Historię polskiej myśli ekonomicznej*. W toku dyskusji, prof. B. Suchodolski zwrócił uwagę zebranych na celowość napisania nieopracowanej dotąd historii socjologii rozumianej jako szeroko pojęta historia kultury umysłowo-społecznej. Zagadnieniu temu postanowiono poświęcić oddzielne zebranie Pracowni.

Z kolei omówiono udział Pracowni w zbliżającym się jubileuszu Komisji Edukacji Narodowej. Zgromadzono już materiał do pracy zbiorowej pod redakcją doc. I. Stasiewicz-Jasiukowej, poświęconej nowożytnej myśli naukowej w szkołach KEN. Równolegle na Uniwersytecie Warszawskim opracowywana jest monografia dotycząca recepcji nowożytnej myśli naukowej w szkołach XVII—XVIII wieku w Polsce. Tak pomyślana akcja wydawnicza jest jednym z przejawów współpracy Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN z Uniwersytetem Warszawskim nad problematyką recepcji nowożytnej myśli naukowej w szkołach polskich (1600—1773) oraz nad badaniem tych treści w księgozbiorach szkolnych. Prof. W. Voisé zwrócił uwagę na niebezpieczeństwo zbytniego wiązania historii nauki z historią oświaty i historią bibliotek, co nie wchodzi przecież w zakres zainteresowań Zakładu.

W dalszym ciągu zebrania omawiano projekt opracowania historii nauki na Śląsku, który referował dr R. Ergetowski. Prof. Suchodolski wskazał na trudności w doborze kryteriów „polskości” uczonych, bardzo w tym wypadku istotnych. Dr R. Wołoszyński przedstawił możliwość przygotowania podobnego opracowania, poświęconego historii nauki w Wielkopolsce i poinformował zebranych o istnieniu materiałów archiwalnych dotyczących tych zagadnień.

Po omówieniu prac indywidualnych członków Pracowni (prace habilitacyjne i doktorskie) dr M. Terlecka przedstawiła duży udział Pracowni Historii Nauk Społecznych w popularnonaukowych programach Polskiego Radia (słuchowiska, felietony itp.).

Małogrzata Trzcńska